

ISTORIA EMOTIILOR UMANE CA DOMENIU SPECIFIC DE CERCETARE

Miluța URSU, profesor logoped

<https://orcid.org/0000-6473-9176>

Centrul județean de resurse și asistență educațională, Constanța

Rezumat. Studiul propus abordează istoria emoțiilor umane, conturată ca o posibilă nouă disciplină în psihologie. Problematika este analizată prin trei perspective asupra inteligenței emoționale: ca apropiată de inteligențele interpersonală și intrapersonală; ca distinctă de inteligențele bazate pe procese cognitive; și ca factor implicat în desfășurarea oricărei activități. Considerată disciplină științifică, istoria emoțiilor studiază evoluția stărilor afective în contexte comunitare, culturale și istorice, utilizând metodologii specifice și concepte precum regimuri și comunități emoționale. Aceasta urmărește transformările emoțiilor din Antichitate până în prezent, inclusiv în raport cu noile tehnologii, fără a reduce complexitatea trăirilor umane.

Cuvinte-cheie: emoții umane, inteligența emoțională, inteligență socială, știința sinelui, cultura emoțională, inteligența generală, inteligențele multiple, inteligența emoțională.

HISTORY OF HUMAN EMOTIONS AS A SPECIFIC FIELD OF RESEARCH

Summary. The proposed study addresses the history of human emotions, outlined as a potential new discipline within psychology. The issue is examined through three perspectives on emotional intelligence: as closely related to interpersonal and intrapersonal intelligences; as distinct from intelligences predominantly based on cognitive processes; and as a factor directly and indirectly involved in the development of any activity. Considered a scientific discipline, the history of emotions studies the evolution of affective states within community, cultural, and historical contexts, using specific methodologies and concepts such as emotional regimes and emotional communities. It traces the transformations of emotions from Antiquity to the present, including in relation to new technologies, without reducing the complexity of human experiences.

Keywords: human emotions, culture emotional intelligence. social intelligence, self-knowledge, emotional culture, general intelligence, multiple intelligences, emotional intelligence.

Cadrul problemei

Procese afective specifice omului – emoțiile, sentimentele, pasiunile – au propria lor istorie – cercetată de științele psihologice în special după ce inteligența emoțională a devenit o problema de actualitate, abordată la nivel de nou model sau tip de inteligență (IE sau EK), raportat la IQ, considerat până în anii 1990 „standard incontestabil de definire a excelenței în viață”. Evoluțiile ulterioare au dus chiar la apariția unei noi teorii și practici a învățării bazată pe resursele inteligenței emoționale, realizabilă, inclusiv în școală, „prin intermediul *programelor de educație socială și emoțională* (SEL - *Social and Emotional Learning*) care au scop general dobândirea unor abilități socioafective esențiale pentru viața școlară, dar și extrașcolară, comunitară, profesională, culturală, civică, economică etc. [3, pp. 9-11].

În plan psihologic, inteligența emoțională poate fi raportată la teoria inteligențelor multiple, lansată anterior în anii 1980 care combate „viziunea uniformă”, promovată de „o școală uniformă, cu o programă școlară de bază” care evoluează prioritar doar abilitățile de lectură și calcul dependente de IQ. Viziunea alternativă, propusă de Gardner sub denumirea de „teoria inteligențelor multiple, „înmulțește fațetele conceptului tradițional” prin definirea mai multor modalități „de a procesa un anumit tip de informații” prin intermediul unor abilități diferite de rezolvare a problemelor. Ele reprezintă: inteligența muzicală, inteligența fizico-kinestezică, inteligența logico-matematică, inteligența lingvistică, inteligența spațială, inteligența interpersonală, inteligența intrapersonală, inteligența naturalistă, inteligența spirituală, existențială (a „marilor întrebări” care solicită răspunsuri construite din perspectivă generală, filozofică și / sau teologică / a religiei) [2, pp. 102-129].

Unde putem plasa *inteligența emoțională* ? ... Putem elabora trei răspunsuri posibile:

- 1) *Inteligența emoțională* este apropiată de zona inteligențelor emoționale, situată la nivel de *inteligență interpersonală (socială)* – bazată pe capacitatea persoanei de raportare la alte persoane, în diferite contexte sociale: comunitare, școlare, extrașcolare; civice, culturale, profesionale, spirituale etc. – și de inteligența intrapersonală (capacitatea de raportare corectă la propriile probleme, prin care „reușim să ne înțelegem pe noi înșine și să colaborăm cu proprie persoană”) [Ibidem, pp. 117-123].
- 2) *Inteligența emoțională* constituie o capacitate specială de rezolvare a problemelor prin valorificarea proceselor afective; în această perspectivă, nu poate fi integrată în modelul inteligențelor multiple care oferă soluții alternative de rezolvare a problemelor pe diferite căi, dependente prioritar de procesele cognitive (empirice și logice, raționale) [2, 3].
- 3) *Inteligența emoțională* este implicată direct și indirect în realizarea tuturor activităților umane care valorifică aptitudinile generale și speciale, transformate în capacități eficiente; în această perspectivă există o istorie individuală și colectivă (socială) a emoțiilor care tinde să devină, în ultimii ani o disciplină psihologică distinctă, „aflată în plină dezvoltare” [1].

Istoria emoțiilor umane ca disciplină de studiu în domeniul psihologiei

Istoria emoțiilor umane, în evoluție la nivel de știință psihologică își propune „să explice modul în care oamenii și-au înțeles sentimentele din trecut”. Pe acest fond putem identifica un *obiect de studiu specific, o metodologie de cercetare specifică, o normativitate specifică*.

Obiectul de studiu specific este destul de extins în măsura în care „acoperă vaste perioade examinând: lunga istorie a fricii umane; emoțiile înțelese în zone geografice

restrânse și în anumite perioade”, în mod special în perioadele critice (războaie, revoluții etc.).

Metodologia de cercetare specifică istoriei este bazată pe numeroase „moduri în care pot fi studiate emoțiile de-a lungul timpului”, la nivel de *istorii*: „ale obiectelor care transmit mesaje emoționale, ale cuvintelor folosite pentru descrierea emoțiilor”, ale ideilor și științei care au generat „emoții înțelese în contextul anumitor epoci și culturi” etc.

Normativitatea este asigurată pe fondul unor cadre de referință care ordonează cercetarea „la care continuăm să revenim, indiferent de subdisciplină” [Ibidem, pp. 13-19]:

1. *Regimurile emoționale*. Termen inventat de William M Reddy (2001) [4] care face referință „la comportamentele emoționale previzibile impuse de societatea în care trăim” – vezi, de exemplu „calmul politic și răbdarea nesfârșită” în cazul unor profesii etc.
2. *Efort emoțional*. „Termen extins pentru a desemna orice, de la fi pur și simplu politic la a fi persoana din familie care îndeplinește sarcinile legate de emoții, de exemplu trimiterea de felicitări, menținerea curată a casei etc. Implică mecanismul „inducerii sau suprimării sentimentelor pentru a susține imaginea exterioară care produce o stare sufletească adecvată la ceilalți”.
3. *Refugii emoționale*. Termen inventat tot de W.M Reddy special pentru a atrage atenția asupra faptului că oamenii, „pentru a rămâne fideli unui regim emoțional au nevoie de acces la locuri unde își pot lăsa emoțiile să se descarce”. Ele „au potențialul de a fi motoare ale revoluției atunci când trăirile reprimite devin combustibilul unei schimbări de regim emoțional”.
4. *Comunitățile emoționale*. Reprezintă *reglementările emoționale*, impuse de jos în sus, „care vin de la oameni și de la cultura” lor, cu referință „la curenții sentimentului împărtășit care leagă o comunitate” – vezi, ca exemple, „fiecare familie care și-a format propria comunitate emoțională, propriile reguli de comportament și de exprimare [5].
5. *Valorile emoționale*. Parcurg „întreaga istorie, de la grecii antici până la inteligența artificială”, contribuind „la construirea lumii la fel de mult ca orice tehnologie, mișcare politică sau gânditor care au pus bazele religiilor, ale problemelor filosofice, ale cercetării și bogăției”, dar care pot reprezenta și o forță întunecată, capabilă să dărâme lumile prin război”

Istoria emoțiilor umane. Evoluțiile semnificative

În Grecia Antică, *emoțiile* implică experiență sau suferință. În viziunea lui Platon, reprezintă sentimentele, opuse virtuții, dependentă de gândire. Ulterior, Aristotel consideră că emoțiile nu trebuie puse în opoziție cu binele superior pe care îl reprezintă virtutea.

Important este ca emoțiile primare, polare (plăcerea, durerea) să fie controlate prin retorică, arta oratoriei [1, pp. 21-40].

În India antică, prima *emoție* marchează practic „dorința de a te ridica și de a întreprinde ceva”. „Emoțiile budiste antice” sunt raportate la prima dorință a omului reprezentată prin *atașamentul* nemărginit pentru o cauză, care este stabilizat chiar dacă sau tocmai pentru că „nu poate fi niciodată satisfăcut” [Ibidem, p. 61].

Calea emoțională către creștinism este deschisă de cultura dezvoltată în Grecia și India antică. Mai mult decât atât, „o mare parte din creștinismul modern provine din contopirea a două idei despre emoție”: pe de o parte, „ideea vechilor evrei conform căreia trebuie să eviți să păcătuiești”; pe de altă parte, „ideea stoică în conformitate cu care fericirea poate fi obținută doar concentrându-ne asupra lucrurilor cu adevărat valoroase” [Ibidem, pp. 99-100].

Iluminismul care reprezintă epoca științei, a rațiunii, confirmă importanța emoțiilor stabilizate la nivelul sentimentelor *morale* (prin asocierea cu *valorile virtuții*), care devin *estetice*, în măsura în care susțin *gustul frumosului* construit prin artă, dar existent și în natură și în societate.

Descartes evidențiază condiția specială a emoției în cartea sa „Meditații despre filosofia primă”. Teza „Gândesc deci exist”, nu exclude „pasiunile sufletului”, începând cu „*pasiunea fundamentală, admirația*” pentru faptele recunoscute rațional, urmate de „sentimentele pe care le folosim pentru a emite judecăți: dragostea, ura, dorința, bucuria și tristețea” [Ibidem, pp. 209-210].

Hobbes în „*Leviatanul*” definește emoțiile prin două cuvinte, *plăcerea* (care semnifică *pasiunea binelui*) și *durerea*, asociată cu *pasiunile rele*). De aceea, „trebuie să fii conștient de pasiuni înainte să știi că le ai”, ceea ce solicită participarea puternică a gândirii [Ibidem pp. 211-217].

Emoțiile în epoca modernă sunt definite de scoțianul Thomas Brown ca „trăiri vii care apar imediat din considerarea obiectelor percepute, amintite sau imaginate sau din alte emoții anterioare” (Thomas Brown, *A Treatise on the Philosophy of the Human Mind*; Levy Hodge Cambridge, U.K., 1827). Charles Darwin în „*Expresia emoțiilor la om și animale*” (1827) consideră că emoțiile „atât la om cât și la animal, apar atunci când creierul și sistemul nervos reacționează la ceva, provocând schimbări în corp – acțiuni instinctuale (cum ar fi ridicatul sprâncenei în semn de surprindere sau tremuratul de frică)” [Ibidem, p. 219]. William James în *What is an Emotion?* în *Mind*, nr. 34/1884, oferă o înțelegere predominant psihologică a emoțiilor prin care „corpul și creierul percep un stimul și reacționează aproape în același timp, și în mod „subconștient”. În această perspectivă, James „a înlocuit – odată pentru totdeauna – ideile anterioare despre pasiuni afecte, trăiri și așa mai departe” [Ibidem, p. 222].

Înțelegerea emoțiilor în secolul XX este realizată special prin „analizarea comportamentului normal” (*Search of Universals*, în *Human emotion with Dr. Paul Ekman, Exploratorium*, 2008, apud. Richard Firth-Godbehe, trad., 2022, p. 354). Expresiile faciale, raportate la limbaj, context cultural, experiențe trăite afectiv etc. sunt legate de *un set de bază de șase emoții: fericire, furie, tristețe, dezgust, surpriză și frică*”. Aceste emoții fundamentale fac parte din „comunicarea nonverbală – limbajul corpului” care „își schimbă sensul în funcție de circumstanțe”, cu particularități „de la o cultură la alta” [1, pp. 356-360].

Epoca modernă semnalează faptul că în înțelegerea și analiza emoțiilor „contextul joacă un rol important”. În mod special „contează cultura”, modul în care „suntem învățați să ne comportăm atunci când simțim ceva”. Această abordare pune sub semnul întrebării „teoria universalității emoțiilor” [Ibidem, p. 361].

S-au conturat, astfel, două tabere aparent opuse: *universalistii* „care văd lumea emoțiilor ca fiind statică și încremenită”; *constructiviștii* care tind să creadă în ideea că fiecare cultură și fiecare individ își are propria voce, propriul mod de a face și de a simți lucrurile” În diferite situații cele două tabere au și puncte comune, legate de anumite emoții – vezi de exemplu, *dezgustul* raportat la „un mecanism care ține de instinctele de conservare și care ne ajută să evităm daunele produse de agenți patogeni și otrăvuri” [Ibidem, pp. 367-368].

Înțelegerea emoțiilor în epoca postmodernă, după anii 1960-1970, este influențată de concepția unor filozofi (Jean-Francois Lyotard, Jacques Derrida și Michel Foucault) care au dezvoltat o neîncredere față de iluminism” argumentată inclusiv prin „transformarea cuvintelor”. Ei au lansat „întrebarea dacă structurile intelectuale și reale sunt reale” sau sunt doar „construite prin cultură” ?... ” [Ibidem, pp. 361-363].

La începutul secolului XXI, în condițiile *diferențelor* dintre *universalisti*, care consideră că *lumea emoțională* este *statică* și *constructiviști* care o văd *dinamică*, în *schimbare* în funcție de context, apare și „o a treia cale” proiectată în zonele cele mai avansate ale științei, în lumea *inteligenței artificiale*” [Ibidem, pp. 367; 372]. Ea este orientată „în direcția calculului afectiv” necesar pentru „găsirea unor modalități de a utiliza tehnologia de recunoaștere a emoțiilor”, cu aplicații multiple: „pentru a-ți spori sentimentele de siguranță și fericire, pentru a îmbunătăți sănătatea mintală a clienților, pentru a ne proteja în timp ce conducem”, pentru a crea instrumente de combatere a criminalității etc. Dar, cu toate experimentele reușite, o analiză aprofundată conduce la ideea că pentru omenire ajunge la un astfel de „pas spre uniformitate într-o zonă atât de diversă – ca viața afectivă” ar fi o mare pierdere” [Ibidem, pp. 386-391].

„Computerele afective”, cu toate resursele lor tehnologice, nu pot acoperi complexitatea formelor de manifestare a sentimentelor în condițiile în care „emoțiile sunt mult mai complicate decât expresiile fețelor și ale vocilor”. Este nevoie de „un sistem mai

nuanțat” apropiat de „modelul construcției psihologice a emoțiilor”, dependent de strategiile culturale afirmate, la diferite niveluri de referință (civică, politică, spirituală, educațională etc.) în societatea informațională bazată pe cunoaștere [Ibidem, pp. 392-398].

În *concluzie*, la întrebarea „Ce sunt emoțiile” putem oferi mai multe răspunsuri, dependente de contextul istoric. Răspunsul oferit de Richard Firth-Godbehere este următorul:

Emoțiile „sunt modul în care folosim experiențele noastre pentru a înțelege cum ne simțim în circumstanțe particulare”, în raport de „fiecare limbă care are propriile sale cuvinte pentru a desemna trăirile”, de „fiecare cultură, chiar și de fiecare familie care are propria înțelegere a felului în care ar trebui să te porți atunci când resimți acele trăiri” [Ibidem, p. 400].

În planul normativ sunt fixate trei *cadre valorice*:

1. „*Emoțiile nu sunt universale*, ci se schimbă de la cultură la cultură și de la o perioadă istorică la alta”.
2. „*Emoțiile sunt mai complicate* decât ai putea crede” pentru că „nu constituie doar un stimul pentru creiere urmat de un răspuns”; ele „sunt bogate și complexe, funcționând pe mai multe planuri și schimbându-se în funcție de circumstanțe”.
3. „*Emoțiile au o istorie*” care poate fi „povestită în mai multe feluri” – ca „istorie a ceea ce oamenii credeau că sunt sentimentele”; ca istorie a „modului în care emoțiile au influențat evenimentele mondiale”; ca istorie „a abordărilor tulburărilor emoționale; ca istorie modernă și postmodernă, care „modelează știința și tehnologia în prezent” care ne poate ajuta să percepem „viitorul emoțiilor” [Ibidem, pp. 403-405].

Bibliografie

1. FIRTH-GODBEHE, R. *O istorie a emoțiilor umane. Cum au construit sentimentele noastre lumea în care trăim*. trad. București: Editura Trei, 2022.
2. GARDNER, H. *Inteligențele multiple. Noi perspective*. trad. București: Editura Curtea Veche, 2022.
3. GOLEMAN, D. *Inteligența emoțională*. ediția a IV-a revăzută, trad. București: Editura Curtea Veche, 2018.
4. REDDY, W. M. *The Navigation of Feeling. A Framework for the History of Emotions*. Cambridge University Press, 2001.
5. ROSENWEIN, B. H. *Emotional Communities in then Early Middle Ages*, Ithaca New York: Cornell University Press, 2007.

Recepționat / Received: 05.02.2026

Acceptat / Accepted: 19.03.2026

Email: ursu_miluta@yahoo.com